

Koncz István, az átértékelő

zEtna Kiadó
Zenta, 2005
320 oldal, 400 Din

Koncz Istvánnak életében két kötete látott napvilágot, az *Átértékelés* 1969-ben az újvidéki Forum Kiadónál Végel László szerkesztésében, az *Ellenmáglya* pedig húsz évvel később 1989-ben, Danyi Magdolna szerkesztésében, ugyanitt. A kettő között 1978-ban szerb és magyar nyelvű válogatott műveket tartalmazó *Versek – Pesme* jelezte a magát az irodalmi életen kívül helyező költő jelenlétét. A zEtna Kiadó jelentős csendet tört meg életműve körül azzal, hogy 2005-ben kiadta *Koncz István összegyűjtött verseit* Toldi Éva szerkesztésében, amit a Draginja Ramadanski fordító által jegyzett *Izabrane pesme Ištvana Koncza* szerb válogatott kötet követett egy évvel később.

A gyűjteményes könyvnek köszönhetően egészében átláthatóvá válik Koncz koherens, nem túl nagy, ám jelentős életműve, mely azonban még nem került a maga helyére. „Koncz István most kiadott *Összegyűjtött versei* szinte ugyanannyi költeményt állít az eddig kötetben közöltek mellé, mint amiről általuk tudhattunk, és így a legteljesebb Koncz-gyűjtemény válik elérhetővé egyetlen kötetben belül,

a költő szó-, valóság-, morál-faggató, az egzisztenciális, morális és intellektuális határokat fűrészszó, a költő és a vers önszemléletét tematizáló, a letisztult diszharmonióban tárgyiasuló belső zaklatottságot, a tájat mint kiüresedett léttérrel szemlélő reflexív, kötetlen, de metaforát, ritmust, rímet nem elutasító költői alkotásai összefogó tömbként jelennek meg egy szerepüket, rangjukat és hatásukat méltón bemutató kötetben.”¹

„Paradox helyzetben alakult ki Koncz István költészete – mindig is jelen volt és mégis ismeretlenje maradt irodalmunknak.”² – érzékeli és érzékelteti a körülötte kialakult bizonytalanságot Juhász Erzsébet a Koncznak szentelt *Ex Symposion* számban 1997-ben. Munkássága mindmáig ismeretlen a szélesebb olvasóközönség számára, értékét illetően kialakult egyfajta konszenzus ugyan, azonban jelentőségét az irodalmi közvélemény az első *Symposion*-nemzedék, azon belül is Tolnai Ottó, Domonkos István költészetére gyakorolt vélt vagy valós hatásában jelöli meg, a szakma pedig még részben adós költészetének kontextualizálásával és pontos értékelésével. Befogadásának részleges hiánya többek között relatív hermetikusságából, a kortárs kánon és poétikai koncepciója közti eltéréseiből,

¹ Fekete J. József: Társtalan előfutár. = Új Könyvpiac. 2006. 04.09.

² Juhász Erzsébet: Aki tanyát ütött a hiába/valóságban. Koncz István költészetének tájai. = *Ex Symposion* 1997. 19–20. sz. 73.

a kor irodalmi rendszerszemléletéből, s a rendszerek közti átjárás nehézkességéből adódnak.

„Koncz verseire, közvetlenül és közvetetten maguk a költők reagáltak inkább, nem az irodalomkritika. Bori Imre irodalomtörténete, Utasi Csaba, Végel László, Danyi Magdolna, Elek Tibor írásaik kívül alig akad számottevő kritikai megközelítése e költészetnek, ugyanakkor szinte nincs vajdasági magyar költő, aki – versben – ne fordult volna hozzá ajánlással, mottóval, válaszverssel, levéllel, vagy éppen színes emlékezés-prózával.”³ – írja a kérdés kapcsán Bányai János. Végel László két utat észlel a korabeli irodalmi közegben, az egyik a kiutat az esztétizálásból egy új couleur locale-ban kereste, mely meglátása szerint megkerülve a kor és a társadalmi létet „a közvetlen környezet jelenségvilágának »megéneklését« tűzte ki célul”, a másik figyelve kortárs szerb és a horvát költészetet többé kevésbé »megnyitotta a modernség csatornáit«.⁴ Költészetének meg nem értését ő abban látja, hogy e két hullám egyikének sem felelt meg teljes egészében, így „ő más jellegű problémákkal küzdve kívül maradt az adott időszak kritikai fókuszán.”⁵

A korabeli kritika az *Átértékelés* méltatásakor az úgynevezett jugoszláviai magyar irodalom perspektívájából közelített Koncz verseihez, a méltatók már ekkor megérkezett, kész költőként beszélnek róla. Végel László a korai munkákat ugyanis kihagyta a kötetből, a korábban az *Új Symposion*ban és a *Híd*ban publikált versek pedig kiforrott, az egész életműre jellemző költői koncepcióról tanúskodnak.

A kritikák szenzibilisek a Koncz-líra egy-egy markáns jellegzetességére, a költőt gondolati, filozofikus, esszenciális költőnek nevezik, aki visszafogott iróniával ellensúlyozza pátoszra való hajlamát; kiemelik világa expresszivitását és visszafogott szürrealitását, nyelvezete reduktivitását, morális alapokon nyugvó költészetének vívódó, tömör, fogalmi jellegét. Releváns meglátásaik azonban értelemszerűen nem állnak össze rendszerré, így az Ady, József Attila hatások kimutatásán túl nem helyezik el a magyar irodalmon belül a költő invenciózus versvilágát.

A megközelítési és pozicionálási horizontra jellemző Danyi Magdolna 1970-es mondata: „A Koncz-versek tükrében a vajdasági vers képét látom, a vajdasági új vers alakulását, bizonytalanságát, útkeresését, létét, állapotát.”⁶ A kortársak között egyetértés van a tekintetben, hogy a költő valami újat hozott a vajdasági magyar irodalomba, ám a nehezen definiálható nóvumot jellemzően negatív argumentációval írják körül.

Nincs vajdasági költő, akire ne gyakorolt volna valamilyen hatást, fellépése bizonyos mértékben, még ha áttételesen is, de minden fontosabb Symposionista költő: Tolnai Ottó, Domonkos István, Sziveri János, Böndör Pál, Csorba Béla, Fenyvesi Ottó munkásságában jelentőséggel bírt. Végel László szerint „a Symposion-nemzedék »költészeti forradalmának« előjátéka éppen Koncz István költészetének áttekintésével rekonstruálható”⁷.

Tolnai Ottó és Domonkos István számára Koncz részben mester, részben pályatárs, fellépése időben megelőzi az övékét, költészetük kibontakozása azonban párhuzamosan is

³ Bányai János: *Eltűnés a versben*. Koncz István összegyűjtött verseiről. = *Híd* 2006/6–7. 45.

⁴ Végel: *A vers leleplezése* (Koncz István). = *Uő.*: *A vers kihívása*. 49–50.

⁵ Végel: *A vers leleplezése*. 50.

⁶ Danyi Magdolna: „Milyen mély is a szó.” = *Új Symposion* 1970. 67. sz. 21.

⁷ Végel: *A vers leleplezése*. 51.

zajlik. „Költészete részben megelőzte, részben kíséri a Symposion-nemzedék költőinek törekvéseit.”⁸ Katalizátor és indikátor szerepe van, formanyelvével, költői attitűdjével gyakorol sajátos, implicit hatást fellépésétől fogva.

Tolnainál a korai Koncz-versek asszociatív technikája, képteremtő ereje, szürrealizmus mutatkozik meg. Párhuzamba állítható kettejüknél a gondolatok, képek egymás mellé helyezésének módszere, mely a korai Tolnainál szertelenebb, intenzívebb, míg Koncznál fegyelmezettebb logikát követ.

Domonkos Istvánnak a verssel, költészettel, az alkotás folyamatával való vívódása, vereségtudata, egzisztenciális szorongása Konczéval azonos tőről fakad. Munkásságában érdekes ív rajzolható meg ezen a téren: a költészetbe, az elmondhatóságba vetett hittől a vereségtudatig, az elmondhatóságtól az elmondhatatlanságig vezet útja.⁹ Domonkos végül eljut a az elhallgatásig, a költészettel való leszámolásig, akár csak Rimbaud – legalábbis úgy tűnt, hosszú hallgatás után megjelentetett kötetéig, a *YU-HU-Rapig*; igaz, annak megítélése, hogy ez mennyiben tekinthető domonkosi megszólalásnak, még várat magára.

Ebben a folyamatban az elhallgatásnak éppúgy megvan a helye, mint az írásnak: az alkotás folyamatának ugyanis szerves része az alkotás hiánya. Koncz vívódása nem lineáris deformációs, demitologizációs folyamat, sokkal inkább folyamatos ingajárat a szavak értelme és értelmetlensége, az alkotás és a kudarc között. Rokonságukat példázza, hogy a *Párbajverset* Domonkosnak ajánlja, mely a l'art pour l'art felfogással szemben határozza meg a költészet tétjét: „Nem lehet, / vagy nem szabad, túlélni / a verset, / ha már megírtad!”. Ezzel a verssel rímel Domonkosnak a Radnóti *Razglednicák* 4. versét idéző *Der springt noch auf*-jára, melyben a romantikus, patetikus költészetfelfogás ellenében jeleníti meg a költészet pusztító hatását.

A harmadik Symposion-nemzedékhez tartozó Sziveri János költészete a Tolnaira is hatással bíró délszláv, főként horvát egzisztencialista költőknek is köszönhetően Konczra emlékeztető sűrű, töredezett világgal, megszakitott gondolattechnikával, egzisztencialista attitűddel rendelkezik. Sziveri és Koncz világának metszéspontjában József Attila-i fogalmak, a morál, a rend, az igazság áll, melyekhez Sziveri transzparensabb, erőteljesebb iróniával viszonyul.

„Költészete, miként azt az irodalomtörténet-írás is kiemeli, megelőzte a Symposion-nemzedék formai-tartalmi újításait, megteremtette a hagyományosnak tekintett képviselői lírától az újnak és korszerűnek minősülő önközpontú, narratív szerkezetű, önreflexív líra irányába való eltolódást, és ezzel tulajdonképpen az akkori jugoszláviai magyar irodalom csúcspontját is elérte.”¹⁰ A szabadvers újbóli előtérbe helyezésével Koncz részt üt a formacentrikusságon, miközben a szabad formára irányítja a figyelmet, a szabad formára, mely nem csak forma, hanem poétikai koncepció, egy sajátos, tömör, tördelt, diffúz világ kifejezésének eszköze.

⁸ Bori Imre: Olvasatok. = Ex Symposion 1997. 19–20. sz. 79.

⁹ Végel László: A metafizikától a bele nem egyezés eposzáig. (Domonkos István) = Uő.: A vers kihívása.

¹⁰ Fekete J. József: i. m.

„A képi és a gondolati disszonancia, az ellenétek sűrítése, a groteszk árnyalatokkal gazdagodó víziói, a szavak archaikus zamata Koncz kifejezésmódjának alapelemei.”¹¹ Az általa létrehozott, ritmikailag, de sokkal inkább gondolatilag kötött szabadversben a megtorpanásoknak, a töréseknek, a közbevetéseknek, a befejezetlenségnek fontos szerepe van. Nyelvezete ugyanakkor nem forradalmian radikális, nem törekszik a kifejezés és az értelem határainak feszegetésére, és az identitás teljes szétzúzására, még ha „költészetét a »lát-hatatlan« egyetemes magyar irodalomtörténetben mindenféleképp a „nyelvi fordulat” előfutárai és megtestesítői közé sorolhatjuk.”¹² Formabontó újítónak nem nevezhető a történeti avantgárd előzmények miatt, egységesnek ható, mégis tördelt szövegvilága ellenére posztmodernnek sem, verseinek relatív koherens nyelvezete, strukturáltsága, viszonylag stabil beszédpozíciója miatt.

Mindezzel együtt a tördelt gondolatmenetek, a koncentrálttsága, tömör nyelvezet, a hermetikus építkezésmód újszerűnek hat a dogmatikus sematizmust követő kortársakhoz viszonyítva. Különösen tömörsége, reduktivitása szembeszökő, a redukció azonban nála „nem kifejezésbeli tömörséget, ökonómiát, dísztelenséget jelent, hanem fenomenológiai értelemben lényegre koncentráltást”.¹³

A komor jelzőkből építkező *Automatikusan az őszről* jó példája Koncz kísérletezésbe hajló, széttartó, mégis egységes versvilágának. A komor jelzőkből építkező vers költői képek, gondolatok mellérendelésén alapszik, a költői technika pedig gazdag asszociációrendszeren, az asszociációk azonban motiváltak, az automatizmust ígérő címmel ellentétben nem távoliak, koherenciát adva ezzel a versnek, melynek ars poeticája a „*monoton ritmust / a halandóknak*” sorokban ragadható meg. A verset, ahogy Koncz egész költészetét is, átjárja a fenyegetettség tudat, ami az utolsó szakaszban artikulálódik: „*engem is le-tép a szüret*”.

Koncz az esztétizáló kifejezésmódot háttérbe helyezve alakítja ki metaforikus, szimbolikus, olykor allegorikus versvilágát. Poétikája eltér szűkebb irodalmi környezetének elvárásaitól, nem áll be a kortársak közé, költészete nem funkcionális, eltávolodik széthullott nemzedéke, a Hidasok szociális, realista, helyi színeket erőltető felfogásától, alternatívát kínál a szocreal, a megcsontosodott couleur locale felfogáshoz képest.

Munkássága, akár csak később Petrié, példázza a fiatalabb nemzedék számára, a hagyományhoz a mimézist kerülő, alternatív módon is viszonyulhatunk. Úgy mestere József Attila, Ady és Kassák, és Pilinszky, hogy formai, nyelvi értelemben eltávolodik tőlük. Lírása persze korántsem oly összetett és sokoldalú, akár a mesteré, József Attiláé, a tematikus, motivikus, a formai és hangbéli monolitikusság keretein belül viszont nagyon is variábilis, izgalmas az életmű.

Költészete hármasszoros kötődésű: a saját története és jelene, a korabeli magyar irodalom és hagyomány, valamint a szerb és horvát költészet akkori jelene és tradíciója befolyásolta fejlődését.¹⁴ A magyar irodalmi hagyományból a korai, főként a kötetbe föl nem vett Koncz

¹¹ Végel: A vers leleplezése. 67.

¹² Orcsik Roland: A szóban halmozódó vég. (Koncz István összegyűjtött versei). = Forrás 2006/11. 129.

¹³ Vajda Gábor: „Leírni a világot körülöttem” = Új Symposion 1970. 67. sz.. 22. o.

¹⁴ Végel: A vers leleplezése. 53.

munkákban a József Attila és Ady hatás erőteljes módon mutatkozik meg. Az *Iffúságban* és a *Híd*ban 1963-ig publikált, tematikusan a szerelem, költői szerep, igazság fogalma köré csoportosuló versek szinte mindegyikében fellelhető egy-egy József Attila idézet, reminiscencia, áthallás.

A kapcsolat a tematikus érintkezés mellett a költői nyelvezet, képalkotás terén is erőteljes, ezek a munkák lendületesebbek, egységesebbek, tropikusabbak a későbbi, jellegzetes Koncz verseknél, költői képei, gondolatvilága, költészetfelfogása nagyon közel áll József Attilához. Az *Ellenmáglyában* található *Én-vers*, vagy *líra* például a megszólaló szubjektum és a megszólalás markánságának tekintetében jellegzetes József Attila-i felütésű darab: „*Én, Koncz István, ezerkilencszázharminchét / augusztus huszadikán / születtem, és / azóta sem / törődtem / bele a világba.*”

A fiatal költő erős küldetés tudatát hamar csillapítja az ideológiákkal szemben táplált ellenszenv, ebben is az ideológiákból kiábrándult József Attila mutatkozik meg. Korai profetikus attitűdje pedig Ady hatást mutat: „*Lelkemet e sárba dagasztottam, / s e sárból ti holnap / világot emeltek ki.*” (*Parlagon*) A szerepekkel azonban hamar leszámol, a képtelenség, a reflexió viszont nem marad el költészetéből. A társadalmi témák iránti fogékonysága kortársaival ellentétben nem a korszellem által elvárt funkcionális irányba fejlődik tovább, hanem egy áttételesebb, mélyebb morális és filozofikus dimenzió felé.

Formai értelemben kevésbé József Attila rím- és dallamcentrikus poétikájából, inkább szürrealista szabadverseiből, kötetlen formájú gondolatlírájából merít, mikor saját, ritmikus, dallamos szabadversének megteremtésére tesz kísérletet. Az első kötet első versétől markáns jegyekkel rendelkező Koncz-versben megtörik a korai munkák lineáris lendülete, a képek hermetikusabbá, olykor szürreálisá válnak, a szinte szertelen kifejezőmód pedig komorabb tónusba vált.

A délszláv hatások közül Végel László Branko Miljkovićot emeli ki, azzal a megszorítással, hogy „inkább párhuzamosságról, szerencsés találkozásról beszélhetünk, amelyben a Miljković-inspiráció nyomai csak helyel-közzel lelhetőek fel”.¹⁵ „Miljković a francia málarméi, illetve a Valéry-féle vonal továbbgondolója a szerb költészetben. *A költészet érthetlensége (Nerazumljivost poezije)* c. esszéjében arról ír, hogy a modern vers már nem hisz a lineáris világleírásban, így a költészet a diszkontinuitás formái felé fordult. Koncz verseinek hermetizmusa, megszakítottága hasonló elképzelésből eredhet.”¹⁶ Bányai János pedig a délszláv hatások kapcsán azt írja, a kritikai értelmezéséhez „megbízható támpontokat nyújthatnak a kortárs szerb költészet szürrealizmussal átitatott újszimbolista irányzata is, amiben jól felismerhető lenne Koncz István fogalmakat mozgó, valójában csak mellérendelést ismerő egyéni mondatfűzése. És annak poétikai hozadéka.”¹⁷

„Morális költőnek vallotta magát indulásának idején a homo aestheticus magatartása ellenében, hangoztatva a költő különös felelősségét művével szemben, s a tudatosság és az időszerűség követelményeire esküdött.”¹⁸ Költészetének egyik központi fogalma az igazság, a korai versekben a lírai én igazságkereső, igazságtevő pozícióba helyezi magát, ez a

¹⁵ Végel: A vers leleplezése. 53.

¹⁶ Orcsik: i. m. 128.

¹⁷ Bányai: Eltűnés a versben. 49.

¹⁸ Bori: i. m. 79.

programszerű szerepjáték, a felszínen intenzíven megélt feladattudat viszont a mélyebb rétegek szintjén csak a későbbi alkotói periódusokban képes artikulálódni. A szertelen küldetéstudat leple alól viszont már a fiatal költőnél is kivillan olykor a jellegzetes Koncz-kétely: „*Kétely és hit egyaránt pusztít.*” (*Költői komédia* 191.). Az igazság a fiatal Koncz számára abszolút kategória, költői feladat, melyet a megragadhatóság körül kristályosodó kétely nem von kétségbe ugyan, de jelzi a fogalom problematikuságát: „*igazságtalan magával szemben / az igazságkereső.*” (*Igazságkereső vers*)

A költészettel, az alkotással, a nyelvvel való vívódás végig markánsan jelen van Koncz költészetében, mely a korai periódusban szorosán összenő az igazság kérdéskörével: „*Hiába mondanám az igazat, kinevetnének.*” Az *Ítéletben* átértékeli korábbi verseinek egydimenziós igazságfelfogását: „*eddig éltél, s most valld be / az út igazsága / nem igazolhatja sosem / a kétértelmű szó simuló dacát / halálad ellenében.*” (*Ítélet*) A költészetben, mint az igazság kifejezésének eszközében való elbizonytalanodást a kifejezhetőségben való elbizonytalanodás követi: „*A dal megtorpan / a láb megtorpan, / a dal tovaszáll, a láb csúf halált tapos;*” (*Dusanováci rapszodosz gitárja*) Élete végéig foglalkoztatja a költőt ez e kérdés, kései, kötetben meg nem jelent, megrázó versében, a *Kasszandra-levélben* élesen és pontosan fogalmaz az igazság természetével kapcsolatban: „*Csak végtelen, pusztító háború / minden igazság, amely süket – / más igazságok ellenében.*”

Koncz Istvánt sokat nyugtalanítja a kifejezés lehetősége, lehetetlensége, a szó természete. „Nem véletlenül állapodik meg sok versében a költészet kérdéseinél, vagy vet fel már-már elvont erkölcsi kategóriákat elannyira hogy a világhoz való viszonya is áttételesen, nemegyszer a vershez való viszony kérdéseként jelenik meg: adva van a mű, a megvalósult vers, és az egységnek, a teljességnek a harmóniája felé törekszik. Bizonyossága ez annak, hogy a fiatal költő vers iránti felelősségtudata később alkotói elemmé válik.”¹⁹

„*A költő dolga nem az én dolgom*”, idézi meg József Attilát, a költő dolga nála nem más, mint az alkotással, a folyamattal és a művel való küzdelem, melynek során a költő gyakran kudarcra van ítélve. „*Én komolyan veszem szerepemet, / megértettem az elmúlt esztendőket. Miért késik hát a függöny?*” (*A költő pogány áldozata*) A szó a korai versekben értelmes, sorba rakható természettel bír, későbbi költészetében válik igazán problematikus kategóriává, azonban értelmét teljesen sosem veszíti el: „*...És a rossz mester / cifra blöffje mögé / sem bújssz, aki letagadja jelentését / a szónak...*” – fogalmaz a költő az *Egérútban*.

Raffai Ferenc szerint az *Átértékelés* „a modern költői szóba vetett hit nagyszerű dokumentuma.”²⁰ A kötet címadó verse, az *Átértékelés* határozott poétikai igényű kijelentéssel kezdődik: „*Átértékelem a kort, – / a jelek / stratégiája elszakadt képmásom / maszkját torzítja a boldogtalan vers / ideg-alvilág körein /*”. Az *Átértékelésben* markánsan tetten érhető a Konczra olyannyira jellemző autopoeitikusság, önreflexivitás, a költő és a mű vére menő viszonya: „*a mű megért az áldozatra*”.

Bori Imre az 1975-ös *Versek éve* kapcsán született *Struktúrák* című vázlatos, töredékes költeményről írja egy évvel a megszületése után: „De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy vagy tizenöt esztendővel ezelőtt nálunk a *töredéknek* volt egyfajta kultusza. Holott tudjuk, a be nem fejezett művészi munka valójában a művész veresége, egyúttal pedig az

¹⁹ Bori: i. m. 79.

²⁰ Raffai Ferenc: Egy kanizsai költő. = Új Symposion 1970. 67. sz. 21.

anyag győzelmének jele.” Bár vitatható Bori kijelentése, mégis figyelemre méltó, hogy az alkotással vívódó Koncz esetében az anyag győzelméről beszél. Bori értékékként a versben nem a kifejezésmódot, hanem a formához idomuló gondolatot emeli ki, melyet a költő ars poetikájaként jelöl meg.²¹ A Jannus Pannoniust idéző *Március, költészet, skizofrénia* Pannonius verséhez hasonlóan a hiábavaló pompa mementója: „*A kertekben már vérzik / a kis mandulavirág.*”, itt a díszeit hagyó vers törékeny, mulékony természetű, de „*épp ez / a költészet / dolga*”.

A költő filozofikussága kezdetben felszínes gondolatmenetekben mutatkozik meg, szentenciózus, alapkategóriákat érint, a lét, a boldogság természetét kutatja. Az odavetett megállapítások sorában azonban már korán fel-felbukkan néhány komolyabb gondolat, sajátos problémafelvetés. A halál a Koncz-líra állandó motívuma, mely a pusztulással, a veszteséggel, a kudarccal kapcsolódva sajátos szorongatottságérzést, fenyegetettségtudatot generál. A halál tematika jellemzően a korai verseknél motivikus szereppel bír, gyakran jelen van, de markáns egzisztenciális fenyegetés nélkül. Utolsóként publikált, kötetben meg nem jelent, megrázó *Háromszor kértem a halált* verse e téma elmélyült lezárása, a korábban jellemző fenyegetettség itt megnyugvással, beletörődéssel párosul. A verset a „*Háromszor kértem a halált*” anaforikusan ismétlődő sor strukturálja, ami a *Halotti beszéd és könyörgés Clamate ter Kyrie eleison* fohászra felszólító sorát idézi. A zárás a halálba való belenyugvás érzetét fokozza: „*Aztán / az este és reggel rendje felborult – / mint-ha a semmibe szóltam volna, / mondtam: haza szeretnék menni.*”.

Koncz István talán legfontosabb fogalma a táj, ami a legtöbb esetben, ha konkrét, általános. „Nem idilli Koncz István táji látványa. Kétellyel van teli, és ez a kétely költészetének fő jellemzője.”²² A Szenteleky Kornél által a térség magyar nyelvű irodalmában a *couleur locale* fogalmának abszolutizálása által fókusz helyzetbe emelt téma igen problematikus, terhelt toposz már Koncz indulásának idején. A Szenteleky-hagyomány és a Hidasok sematizmusának hatása költészetében kezdetben a sztereotip bácskai táj jelenik meg, mely a vele kapcsolatos életérzéssel, mögöttes hagyománnyal együtt mozgósítja a rögzült kulturális tartalmakat. Sematikus elemek: por, bácskai augusztus, parlag, kocsiutak, sár; Ady hatás: bácskai magyar ugar. „*Vágyunk szorongva ott... / a hullámzó esti porban / a tarlós rétek, ... bácskai föld / ... barázdái fölött*” (*Óda, magunkhoz*).

Később ez a konkrét és nem sematikus táj a fenyegetéstudat, költői vívódás terepeként metafizikus dimenziót kap. „A konkrét táj (Kanizsa, Tisza, Tisza-part) felvillantása, közvetlen megjelenítése általában dobbantó «trambulin» a tőle való elrugaszkodáshoz. Az elrugaszkodás leggazdagabb jelentésbokrait a távolságteremtések adják meg.”²³ „*Itt, a Tisza partján, most / megszűnik valami, / amit még őriz a látvány, / már régen nem több / a puszta múltnál – s csak a múlt, a megszűnés / nem fáj.*” (*A Tisza partján*) Az eltávolítás, az emlékezés gesztusa által a táj Koncznál sors és gondolat médiumává válik: „*s a par-ton kuksoló gondolat / rádöbben, / hogy a létezés már csupán / csak kép, egy makacs*

²¹ Bori: i.m. 78.

²² Bori: i. m. 79.

²³ Juhász: i.m. 73.

látvány, / mely akár a tavasz ősz, / tél vagy nyár, / a múltból visszajár” (A Tisza partján)

Koncz verseiben igen gazdag műveltséganyagot mozgat, az általa megidézett fikatív és valós alakok az európai és a magyar kultúra, irodalom klasszikusai közül kerülnek ki. Don Quiote, Quintus Horatius Flaccus, Tarr Lőrinc, Thézeusz, Antigoné, Néró, Augustus, Széchenyi, Seneca, Poe, Berzsenyi, mindahány kereső, vívódó, ügyébe belebukó figura. A gazdag antik irodalmi, mitológiai és klasszikussá vált magyar utalás gyakran klasszicizáló, terhelt nyelvi környezetben jelenik meg.

„Költészetét a vajdasági magyar líra még a költő életében saját hagyományaként és nem kortársaként értette. Erre Koncz költészetének klasszicizáló hajlama, gyakori hivatkozásai elődökre, nagyon távoli forrásokra, az antikvitást is átértékelő gesztusaira jogosította fel szinte minden órá (is) figyelő költőt.” Az idézett Bányai János mindezért a költők költőjének nevezi Konczot, ugyanakkor függőben hagyja a kérdést, hogy hatott-e kortársaira és az ő követőire.²⁴ Nem túlzás azonban azt állítani, ha csak a felszíni kapcsolódási pontokat és a költő indikátor szerepét vesszük figyelembe, hogy az *Új Symposion* három lírikusnemzedéke, s az őket követő, postsymposionista, széthullott nemzedék is Koncz István köpönyegéből bújt elő.

Kollár Árpád

²⁴ Bányai: *Eltűnés a versben*. 46.